

Glosy

Wyrok Trybunału (wielka izba) z dnia 6 października 2009 r.

W sprawie C-133/08

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie pierwszego protokołu z dnia 19 grudnia 1988 r. w sprawie wykładni przez Trybunał Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich konwencji o prawie właściwym dla zobowiązań umownych, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Hoge Raad der Nederlanden (Niderlandy) postanowieniem z dnia 28 marca 2008 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 2 kwietnia 2008 r., w postępowaniu

Intercontainer Interfrigo SC (ICF)

przeciwko

Balkenende Oosthuizen BV, MIC Operations BV,

Trybunał (wielka izba),

w składzie: V. Skouris — prezes, P. Jann, C.W.A. Timmermans, A. Rosas, K. Lenaerts, A.Ó. Caoimh i J.C. Bonichot — prezesi izb, P. Küris, E. Juhász, G. Arestis, L. Bay Larsen, P. Lindh i C. Toader (sprawozdawca), sędziowie,

rzecznik generalny: Y. Bot,

sekretarz: R. Grass,

uwzględniając procedurę pisemną,

rozważywszy uwagi przedstawione:

— w imieniu rządu niderlandzkiego przez C. Wisselsa oraz Y. de Vriesa, działających w charakterze pełnomocników,

- w imieniu rządu czeskiego przez M. Smolka, działającego w charakterze pełnomocnika,
- w imieniu Komisji Wspólnot Europejskich przez V. Jorisa i R. Troostersa, działających w charakterze pełnomocników, po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 19 maja 2009 r.,

wydaje następujący

Wyrok

1. Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Hoge Raad der Nederlanden dotyczy konwencji o prawie właściwym dla zobowiązań umownych, otwartej do podpisu w Rzymie w dniu 19 czerwca 1980 r. (Dz.U. 1980, L 266, s. 1, zwanej dalej konwencją). Wniosek dotyczy art. 4 tejże konwencji regulującego prawo właściwe w razie braku wyboru prawa przez strony.

2. Wniosek ten został złożony w ramach sporu wszczętego przez Intercontainer Interfrigo (ICF) SC (zwaną dalej ICF), spółkę z siedzibą w Belgii, przeciwko Balkenende Oosthuizen BV (zwanej dalej Balkenende) i MIC. Operations BV (zwanej dalej MIC), dwóm spółkom mającym swoje siedziby w Niderlandach, mającego doprowadzić do uzyskania zasądzenia od tychże spółek zapłaty niezapłaconych rachunków, wystawionych na podstawie umowy czarterowej zawartej przez strony.

Ramy prawne

3. Artykuł 4 konwencji, zatytułowany „Prawo właściwe w razie braku wyboru prawa”, stanowi:

„1. Jeżeli wybór prawa właściwego dla umowy zgodnie z artykułem 3 nie został dokonany, umowa podlega prawu państwa, z którym wykazuje ona najściślejszy związek. Jeżeli jednak część umowy, która da się oddzielić od reszty, wykazuje ściślejszy związek z innym państwem, wówczas do tej części można zastosować w drodze wyjątku prawo tego innego państwa.

2. Z zastrzeżeniem ustępu 5 domniemywa się, że umowa wykazuje najściślejszy związek z tym państwem, w którym strona, na której spoczywa obowiązek spełnienia świadczenia charakterystycznego, w chwili zawarcia umowy ma miejsce zwykłego pobytu lub w przypadku spółki, stowarzyszenia lub osoby prawnej, siedzibę zarządu. Jeżeli jednak umowa została zawarta w ramach działalności zawodowej lub gospodarczej tej strony, domniemywa się, że umowa wykazuje najściślejszy związek

z państwem, w którym znajduje się jej główne przedsiębiorstwo, lub — jeżeli zgodnie z umową świadczenie ma być spełnione przez inne przedsiębiorstwo niż główne — z państwem, w którym znajduje się to inne przedsiębiorstwo.

3. Bez względu na ustęp 2, o ile przedmiotem umowy jest prawo rzeczowe na nieruchomości lub prawo do korzystania z nieruchomości, domniemywa się, że umowa wykazuje najściślejszy związek z tym państwem, w którym nieruchomość jest położona.

4. Domniemanie, o którym mowa w ustępie 2, nie stosuje się do umów przewozu towarów. W przypadku takich umów domniemywa się, że wykazują one najściślejszy związek z tym państwem, w którym w chwili zawierania umowy przewoźnik miał swoje główne przedsiębiorstwo, o ile w państwie tym znajduje się także miejsce załadunku i miejsce rozładunku albo główne przedsiębiorstwo nadawcy. Na potrzeby stosowania niniejszego ustępu za umowy przewozu towarów uznaje się także umowy czarterowe na jeden rejs i inne umowy, które służą przede wszystkim przewozowi towarów.

5. Przepisu ustępu 2 nie stosuje się, jeżeli świadczenie charakterystyczne jest niemożliwe do ustalenia. Domniemania, o których mowa w ustępach 2, 3 i 4, nie mają zastosowania, jeżeli z całokształtu okoliczności wynika, że umowa wykazuje ściślejszy związek z innym państwem”.

4. Artykuł 10 konwencji, zatytułowany „Zakres obowiązywania prawa właściwego dla umowy”, stanowi:

„1. Prawo właściwe dla umowy na podstawie artykułów 3—6 i artykułu 12 niniejszej Konwencji ma zastosowanie w szczególności do:

[...]

d) różnych sposobów wygaśnięcia zobowiązań oraz przedawnienia i utraty praw wynikającej z upływu terminów;

[...]”.

5. Pierwszy protokół z dnia 19 grudnia 1988 r. w sprawie wykładni przez Trybunał Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich konwencji o prawie właściwym dla zobowiązań umownych, otwartej do podpisu w Rzymie w dniu 19 czerwca 1980 r. (Dz.U. 1989, L 48, s. 1, zwany dalej pierwszym protokołem), przewiduje w swoim art. 2:

„Każdy z niżej wymienionych sądów może zwrócić się do Trybunału Sprawiedliwości o wydanie orzeczenia wstępnego w przedmiocie zagadnienia, które powstało w rozpoznawanej przez niego sprawie i które dotyczy wykładni postanowień zawartych w aktach, o których mowa w artykule 1, jeżeli sąd ten uzna, że decyzja w tej kwestii jest niezbędna dla wydania wyroku:

a) [...]

— w Niderlandach:
»de Hoge Raad«,
[...].

Postępowanie przed sądem krajowym i pytania prejudycjalne

6. W sierpniu 1998 r., w ramach projektu połączenia kolejowego dotyczącego transportu towarowego między Amsterdamem (Niderlandy) a Frankfurt nad Menem (Niemcy), ICF zawarła z Balkenende i MIC umowę czarterową. Umowa ta przewidywała w szczególności, iż ICF odda MIC do dyspozycji wagony i zapewni transport kolejowy. MIC, która wynajęła osobom trzecim będącą w jej dyspozycji przestrzeń załadunkową, miała czuwać nad stroną operacyjną transportu wspomnianych towarów.

7. Strony nie zawarły umowy pisemnej, lecz przez krótki czas wykonywały zawarte ze sobą porozumienia. ICF wysłała MIC jedynie projekt umowy na piśmie zawierający klauzulę, zgodnie z którą jako prawo właściwe dla umowy wybrane zostało prawo belgijskie. Powyższy projekt umowy nigdy nie został podpisany przez żadną ze stron porozumienia.

8. W dniach 27 listopada i 22 grudnia 1998 r. ICF wysłała do MIC rachunki opiewające na kwoty 107 512,50 EUR i 67 100 EUR. MIC nie uregulowała pierwszego rachunku, uregulowała natomiast drugi.

9. W dniu 7 września 2001 r. ICF wezwała Balkenende i MIC do zapłaty rachunku z dnia 27 listopada 1998 r. po raz pierwszy.

10. W dniu 24 grudnia 2002 r. ICF wniosła do Rechtbank te Haarlem (sąd rejonowy w Haarlemie) (Niderlandy) pozew o zapłatę przez Balkenende i MIC rachunku z dnia 27 listopada 1998 r. oraz związanego z tym podatku od wartości dodanej, łącznie kwoty 119 255 EUR.

11. Jak wynika z postanowienia odsyłającego, Balkenende i MIC podniosły zarzut przedawnienia roszczenia, którego dotyczy postępowanie przed sądem krajowym, twierdząc, że zgodnie z prawem właściwym dla wiążącej je z ICF umowy — w niniejszej sprawie prawem niderlandzkim — roszczenie to jest przedawnione.

12. Tymczasem zdaniem ICF roszczenie to nie uległo przedawnieniu, ponieważ zgodnie z prawem belgijskim, będącym w jej przekonaniu prawem właściwym dla umowy, termin przedawnienia jeszcze nie upłynął. W tym kontekście ICF podnosi, że omawiana umowa nie była umową przewozu i w związku z tym prawo dla niej właściwe określa nie art. 4 ust. 4 konwencji, lecz art. 4 ust. 2, zgodnie z którym prawem właściwym

dla tej umowy jest prawo państwa, w którym znajduje się siedziba zarządu ICF.

13. Rechtbank te Haarlem uwzględnił zarzut przedawnienia podniesiony przez Balkenende i MIC. Stosując prawo niderlandzkie, sąd ten uznał zatem, że dochodzone przez ICF roszczenie z tytułu niezapłaconego rachunku było przedawnione, a powództwo — niedopuszczalne. Gerechtshof te Amsterdam (sąd apelacyjny w Amsterdamie) (Niderlandy) utrzymał ten wyrok w mocy.

14. Sądy rozstrzygające co do istoty zakwalifikowały omawianą umowę jako umowę przewozu towarów, uznając, że mimo iż ICF nie jest przewoźnikiem, to głównym przedmiotem umowy jest przewóz towarów.

15. Sądy te wykluczyły jednakże zastosowanie łącznika przewidzianego w art. 4 ust. 4 konwencji i uznały, że umowa, której dotyczy postępowanie przed sądem krajowym, była ściślej związana z Królestwem Niderlandów niż z Królestwem Belgii, opierając się na szeregu okoliczności niniejszej sprawy, takich jak siedziby kontrahentów znajdujące się w Niderlandach i trasa wagonów pomiędzy Amsterdamem i Frankfurt nad Menem, miastami, w których towary są odpowiednio ładowane i rozładowywane.

16. Z postanowienia odsyłającego wynika, że w kwestii tej sądy te podniosły, iż jeżeli umowa dotyczy przede wszystkim przewozu towarów, to art. 4 ust. 4 konwencji nie ma zastosowania, ponieważ w niniejszej sprawie nie występują relewantne związki w rozumieniu tego przepisu. Umowa ta podlega zatem, zgodnie z zasadą wyrażoną w art. 4 ust. 1 konwencji, prawu państwa, z którym umowa wykazuje najściślszy związek, w niniejszym przypadku jest to Królestwo Niderlandów.

17. Zdaniem tych samych sądów, jeżeli, jak podnosi ICF, umowa, której dotyczy postępowanie przed sądem krajowym, nie mogłaby zostać uznana za umowę przewozu towarów, zastosowania nie znajduje również art. 4 ust. 2 konwencji, ponieważ z okoliczności niniejszego przypadku wynika, że umowa ta wykazuje ściślszy związek z Królestwem Niderlandów, w związku z czym zastosowanie ma uregulowanie szczególne przewidziane w art. 4 ust. 5 zdanie drugie konwencji.

18. W skardze kasacyjnej ICF podniosła nie tylko naruszenie prawa w ramach kwalifikacji tej umowy jako umowy przewozu, lecz również możliwość odejścia od zasady ogólnej przewidzianej w art. 4 ust. 2 konwencji celem zastosowania art. 4 ust. 5 konwencji. Zdaniem skarżącej, w postępowaniu przed sądem krajowym z możliwości tej można skorzystać jedynie wówczas, gdy z całokształtu okoliczności wynika, że siedziba

osoby, na której spoczywa obowiązek spełnienia świadczenia charakterystycznego, nie stanowi miarodajnego łącznika. W jej odczuciu w niniejszej sprawie sytuacja ta nie zachodzi.

19. Biorąc pod uwagę te rozbieżności w interpretacji art. 4 konwencji, Hoge Raad der Nederlanden postanowił zawiesić postępowanie i przedłożyć Trybunałowi następujące pytania prejudycjalne:

„1) Czy art. 4 ust. 4 konwencji [...] należy interpretować w ten sposób, że postanowienie to odnosi się jedynie do umów czarterowych na jeden rejs i wszelkie inne rodzaje umów czarterowych nie są objęte [zakresem zastosowania] t[ego] postanowieni[a]?

2) Jeżeli na [pytanie pierwsze] zostanie udzielona odpowiedź pozytywna, to czy art. 4 ust. 4 konwencji [...] należy interpretować w ten sposób, że wówczas gdy przedmiotem innego rodzaju umów czarterowych jest również przewóz towarów, dana umowa jest w zakresie dotyczącym tego przewozu objęta zakresem stosowania tego postanowienia, a w pozostałym zakresie właściwe prawo jest ustalane na podstawie art. 4 ust. 2 tej konwencji [...]?

3) Jeżeli na [pytanie drugie] zostanie udzielona odpowiedź pozytywna, to na podstawie którego z dwóch wymienionych porządków prawnych należy dokonać oceny zarzutu przedawnienia roszczeń wynikających z umowy?

4) Jeżeli zasadniczym przedmiotem umowy jest przewóz towarów, to czy wówczas nie należy uwzględnić podziału wskazanego w [pytaniu drugim], a właściwe prawo mające zastosowanie do wszystkich części umowy należy w takiej sytuacji ustalić na podstawie art. 4 ust. 4 konwencji [...]?

5) Czy [uregulowanie] szczególn[e] [przewidziane] w art. 4 ust. 5 zdanie drugie konwencji [...] należy interpretować w ten sposób, że domniemań zawartych w art. 4 ust. 2—4 nie stosuje się dopiero wówczas, gdy z całokształtu okoliczności wynika, że wskazane w tych postanowieniach łączniki nie mogą być w istocie miarodajne, czy też już wówczas, gdy z okoliczności tych wynika, że istnieje silniejsza więź z innym państwem?”

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

Uwagi wstępne

W przedmiocie właściwości Trybunału

20. Trybunał jest właściwy do rozstrzygania w przedmiocie wniosków o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczących wykładni postanowień konwencji na mocy pierwszego protokołu, który wszedł w życie w dniu 1 sierpnia 2004 r.

21. Poza tym, zgodnie z art. 2 lit. a) tego pierwszego protokołu, Hoge Raad der Nederlanden może zwrócić się do Trybunału Sprawiedliwości o wydanie orzeczenia wstępnego w przedmiocie zagadnienia, które powstało w rozpoznawanej przez niego sprawie i które dotyczy wykładni postanowień konwencji.

W przedmiocie systemu wprowadzonego przez konwencję

22. Jak podnosi rzecznik generalna w pkt 33—35 swojej opinii, z preambuły konwencji wynika, iż została ona przyjęta w celu kontynuacji dzieła unifikacji prawa w dziedzinie międzynarodowego prawa prywatnego, rozpoczętego przyjęciem konwencji brukselskiej z dnia 27 września 1968 r. o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.U. 1972, L 299, s. 32).

23. Z preambuły tej wynika również, że celem konwencji jest ustanowienie jednolitych przepisów dotyczących prawa właściwego dla zobowiązań umownych, niezależnie od miejsca, w którym ma nastąpić wydanie orzeczenia. Otóż, jak wynika z raportu dotyczącego konwencji o prawie właściwym dla zobowiązań umownych, przygotowanego przez prof. M. Giuliano, profesora Uniwersytetu w Mediolanie, oraz prof. P. Lagarde’a, profesora Uniwersytetu w Paryżu I (Dz.U. 1980, C 282, s. 1, zwanego dalej raportem Giuliano i Lagarde), konwencja zrodziła się z troski o usunięcie niedogodności wynikających z różnorodności norm kolizyjnych, szczególnie w dziedzinie umów. Zadaniem konwencji rzymskiej jest zatem podwyższenie poziomu pewności prawa przez wzmocnienie zaufania do stabilności stosunków prawnych oraz ochrona praw nabytych w dziedzinie prawa prywatnego jako całości.

24. Jeżeli chodzi o łączniki ustanowione przez konwencję w celu określenia prawa właściwego, należy podnieść, że jednolite przepisy ustanowione w tytule II konwencji odzwierciedlają zasadę, zgodnie z którą pierwszeństwo ma wola stron, którym w art. 3 konwencji przyznana została swoboda wyboru prawa właściwego.

25. W przypadku gdy strony umowy nie dokonają wyboru prawa właściwego dla umowy, art. 4 konwencji przewiduje łączniki, na podstawie których sąd ma określić to prawo. Łączniki te mają zastosowanie do wszystkich rodzajów umów.

26. Artykuł 4 konwencji opiera się na zasadzie ogólnej, wyrażonej w ust. 1, zgodnie z którą w celu ustalenia powiązania umowy z prawem krajowym należy najpierw ustalić państwo, z którym umowa wykazuje „najściślejszy związek”.

27. Jak wynika z raportu Giuliano i Lagarde, elastyczność tej zasady ogólnej jest łagodzona przez domniemania przewidziane w art. 4 ust. 2—4 konwencji. W szczególności art. 4 ust. 2 konwencji ustanawia domniemanie natury ogólnej polegające na utrzymaniu jako łącznika miejsca zwykłego pobytu lub siedziby zarządu strony, na której spoczywa obowiązki spełnienia świadczenia charakterystycznego, podczas gdy art. 4 ust. 3 i 4 określa łączniki szczególne dotyczące, odpowiednio, umowy, której przedmiotem jest prawo rzeczowe na nieruchomości, lub umowy przewozu. Artykuł 4 ust. 5 konwencji zawiera uregulowanie szczególne pozwalające na niestosowanie tych domniemań.

W przedmiocie pytania pierwszego i pierwszej części pytania drugiego dotyczących zastosowania art. 4 ust. 4 konwencji do umów czarterowych

Uwagi przedłożone Trybunałowi

28. Zdaniem rządu niderlandzkiego art. 4 ust. 4 konwencji dotyczy nie tylko umów czarterowych na jeden rejs, lecz wszelkich innych rodzajów umów, które dotyczą przede wszystkim przewozu towarów. Otóż z raportu Giuliano i Lagarde wynika, że postanowienie to ma na celu wyjaśnienie, iż umowy czarterowe należy traktować jako umowy przewozu towarów w zakresie, w jakim taki jest ich przedmiot. I tak, należą do tej kategorii czasowe umowy czarterowe, w których wyposażony środek transportu zostaje udostępniony czarterującemu na pewien czas w celu zrealizowania przewozu.

29. Rząd czeski sugeruje natomiast podążanie za wykładnią teleologiczną, zgodnie z którą ostatnie zdanie art. 4 ust. 4 konwencji ma na celu rozszerzenie zakresu zastosowania tego przepisu o pewne rodzaje umów związanych z przewozem towarów, nawet jeśli umowy te nie mogą zostać zakwalifikowane jako umowy transportu. Otóż aby umowa czarterowa należała do zakresu zastosowania art. 4 ust. 4 ostatnie zdanie konwencji, konieczne jest, aby jej głównym celem był przewóz towarów. Wynika z tego, że wyrażenie „główny przedmiot” należy rozumieć nie jako bezpośredni przedmiot umowy, dla którego nawiązano dany stosunek umowny, lecz jako przedmiot, który dla swojego zrealizowania potrzebuje istnienia tego stosunku.

30. Komisja Wspólnot Europejskich podnosi, że art. 4 ostatnie zdanie konwencji ma „ograniczony zakres zastosowania”. Łącznik użyty w tym zdaniu dotyczy jedynie niektórych kategorii umów czarterowych, mianowicie tych, które polegają na jednorazowym udostępnieniu przez przewoźnika środka transportu, które zostały zawarte pomiędzy przewoźnikiem a nadawcą i które dotyczą wyłącznie przewozu towarów.

Nawet jeśli niezaprzeczalne jest, że umowa, której dotyczy postępowanie przed sądem krajowym, która przewidywała udostępnienie środka transportu i zapewnienie transportu kolejowego, implikuje siłą rzeczy przewóz towarów, elementy te nie są jednakże wystarczające dla zakwalifikowania jej jako umowy przewozu towarów w rozumieniu art. 4 ust. 4 konwencji. Wydaje się, że stosunki umowne z różnymi nadawcami i zobowiązania dotyczące rzeczywistego przewozu towarów, wśród nich załadunku i rozładunku, istniały między MIC i „osobami trzecimi”, którym MIC wynajęła przestrzeń załadunkową w wycarterowanych wagonach.

Odpowiedź Trybunału

31. W ramach pytania pierwszego i pierwszej części pytania drugiego sąd krajowy pyta w istocie Trybunał, czy art. 4 ust. 4 konwencji stosuje się do innych umów czarterowych aniżeli umowy czarterowe na jeden rejs, i prosi o wskazanie elementów pozwalających na zakwalifikowanie umowy czarterowej jako umowy przewozu towarów na potrzeby zastosowania tego postanowienia do umowy, której dotyczy postępowanie przed sądem krajowym.

32. W kwestii tej należy tytułem wstępu przypomnieć, że zgodnie z art. 4 ust. 4 zdanie drugie konwencji umowa przewozu towarów podlega prawu państwa, w którym w chwili zawierania umowy przewoźnik miał swoje główne przedsiębiorstwo, o ile w państwie tym znajduje się także miejsce załadunku i miejsce rozładunku albo główne przedsiębiorstwo nadawcy. Artykuł 4 ust. 4 ostatnie zdanie konwencji stanowi, że na potrzeby stosowania tego ustępu „za umowy przewozu towarów uznaje się także umowy czarterowe na jeden rejs i inne umowy, które służą przede wszystkim przewozowi towarów”.

33. Z brzmienia tego ostatniego postanowienia wynika, że konwencja traktuje jako umowy przewozu nie tylko umowy czarterowe na jeden rejs, lecz również inne umowy, w zakresie, w jakim służą one przede wszystkim przewozowi towarów.

34. A zatem jednym z celów tego postanowienia jest rozszerzenie zakresu zastosowania przepisu prywatnego prawa międzynarodowego zawartego w art. 4 ust. 4 zdanie drugie konwencji o umowy, które, nawet jeśli w świetle prawa krajowego są kwalifikowane jako umowy czarterowe, służą przede wszystkim przewozowi towarów. W celu określenia takiego przedmiotu umowy należy wziąć pod uwagę cel stosunku umownego i w konsekwencji całokształt zobowiązań strony, na której spoczywa obowiązek spełnienia świadczenia charakterystycznego.

35. Otóż w ramach umowy czarterowej armator, który spełnia tego rodzaju świadczenie, zobowiązuje się zwykle do udostępnienia środka transportu na rzecz czarterującego. Jednakże nie jest wykluczone, że zobowiązania armatora obejmują nie tylko zwykle udostępnienie środka transportu, lecz również sam przewóz towarów. W tej sytuacji, gdy główny przedmiot umowy stanowi przewóz towarów, umowa ta jest objęta zakresem zastosowania art. 4 ust. 4 konwencji.

36. Należy podnieść jednakże, że domniemanie wyrażone w art. 4 ust. 4 zdanie drugie konwencji ma zastosowanie jedynie wtedy, gdy armator — przy założeniu, że jest postrzegany jako przewoźnik — w chwili zawierania umowy miał swoje główne przedsiębiorstwo w państwie, w którym znajduje się także miejsce załadunku i miejsce rozładunku albo główne przedsiębiorstwo nadawcy.

37. W świetle tych rozważań na pytanie pierwsze i pierwszą część pytania drugiego należy odpowiedzieć, że art. 4 ust. 4 zdanie drugie konwencji należy interpretować w ten sposób, że łącznik, o którym mowa w tymże art. 4 ust. 4 zdanie drugie, stosuje się do innych umów czarterowych aniżeli umowy na jeden rejs tylko wtedy, gdy główny przedmiot umowy stanowi nie zwykle udostępnienie środka transportu, lecz faktyczny przewóz towarów.

W przedmiocie drugiej części pytania drugiego oraz w przedmiocie pytań trzeciego i czwartego, dotyczących możliwości podzielenia umowy przez sąd na kilka części na potrzeby ustalenia prawa właściwego

Uwagi przedłożone Trybunałowi

38. Rząd niderlandzki uważa, że rozszczępienie statutu kontraktowego jest możliwe, zgodnie z art. 4 ust. 1 zdanie drugie konwencji, tylko „w drodze wyjątku”, gdy część umowy da się oddzielić od reszty tej umowy i gdy wykazuje ona ściślejszy związek z innym państwem aniżeli państwo, z którym powiązane są inne części umowy, oraz gdy oddzielenie to nie grozi perturbacjami w relacjach między mającymi zastosowanie przepisami. Zdaniem tego rządu, w niniejszej sprawie, jeżeli umowa, której dotyczy postępowanie przed sądem krajowym, nie dotyczy przede wszystkim przewozu towarów, to jest ona w całości wyłączona z zakresu zastosowania art. 4 ust. 4 konwencji. Natomiast jeżeli umowa ta dotyczy przede wszystkim przewozu towarów, należy ona w całości do zakresu zastosowania art. 4 ust. 4. Wykluczone jest zatem, aby tenże art. 4 ust. 4 stosował się jedynie do elementów umowy dotyczących przewozu towarów i aby reszta tej samej umowy podlegała prawu ustalonemu w drodze zastosowania art. 4 ust. 2 konwencji.

39. Rząd czeski podnosi, że art. 4 ust. 1 zdanie drugie konwencji należy stosować wyjątkowo, ponieważ stosowanie odmiennego prawa do części umowy, nawet jeśli dają się one oddzielić od reszty tej umowy, godzi w zasady pewności prawa i „uzasadnionych oczekiwań”. Zatem, co wynika również z raportu Giuliano i Lagarde, ewentualne oddzielenie od siebie różnych części umowy powinno spełniać wymogi związane z zachowaniem spójności całego systemu.

40. Komisja podkreśla, że rozszczępienie statutu kontraktowego przewidziane w art. 4 ust. 1 konwencji nie stanowi obowiązku, lecz możliwość, którą dysponuje sąd, przed którym zawisła sprawa, z której sąd ten może skorzystać jedynie, gdy umowa zawiera różne części, autonomiczne i dające się oddzielić. W sprawie przed sądem krajowym, mającej za przedmiot kompleksowe porozumienie, w której przedmiotem sporu jest sam stosunek między czarterem a przewozem towarów, zastosowanie rozszczępienia wydaje się Komisji rozwiązaniem sztucznym. Otóż jeżeli mamy do czynienia z umową objętą zakresem zastosowania art. 4 ust. 4 konwencji, to nie należy dokonywać rozszczępienia statutu kontraktowego, ponieważ nie ma potrzeby poddawania ewentualnych dodatkowych elementów związanych z przewozem ustawodawstwu innemu aniżeli ustawodawstwo mające zastosowanie do głównego przedmiotu umowy. W szczególności prawo do uzyskania wynagrodzenia z tytułu świadczenia oraz termin przedawnienia roszczenia są powiązane z umową podstawową tak ściśle, że ich oddzielenie nie jest możliwe bez naruszenia zasady pewności prawa.

Odpowiedź Trybunału

41. W ramach drugiej części pytania drugiego oraz pytań trzeciego i czwartego sąd krajowy pyta w istocie, w jakich okolicznościach możliwe jest zastosowanie, zgodnie z art. 4 ust. 1 zdanie drugie konwencji, różnych praw krajowych do tego samego stosunku umownego, w szczególności jeżeli chodzi o przedawnienie roszczeń wynikających z umowy takiej, jak będąca przedmiotem postępowania przed sądem krajowym. Hoge Raad der Nederlanden pyta w szczególności, czy w przypadku zastosowania względem umowy czarterowej łącznika przewidzianego w art. 4 ust. 4 konwencji łącznik ten dotyczy wyłącznie części umowy związanej z przewozem towarów.

42. W kwestii tej należy przypomnieć, że zgodnie z art. 4 ust. 1 zdanie drugie konwencji część umowy może w drodze wyjątku zostać poddana prawu innego państwa, aniżeli prawo mające zastosowanie do reszty tej umowy, gdy wykazuje ściślejszy związek z innym państwem aniżeli państwo, z którym powiązane są inne części umowy.

43. Z brzmienia tego postanowienia wynika, że przepis przewidujący rozszczępienie statutu kontraktowego ma charakter wyjątkowy. W kwestii tej raport Giuliano i Lagarde wskazuje, że słowa „w drodze wyjątku”, figurujące w drugim zdaniu art. 4 ust. 1, „należy rozumieć w ten sposób, że z możliwości rozszczępienia statutu kontraktowego sąd powinien korzystać jak najrzadziej”.

44. W celu określenia warunków, w których sąd może przystąpić do oddzielenia części umowy, należy uznać, że celem konwencji, co zostało przypomniane w uwagach wstępnych zamieszczonych w pkt 22 i 23 niniejszego wyroku, jest podwyższenie poziomu pewności prawa przez wzmocnienie zaufania do stabilności stosunków prawnych między stronami umowy. Cel ten nie mógłby zostać osiągnięty, gdyby system ustalania prawa właściwego nie był jasny i gdyby prawo to nie było przewidywalne w taki sposób, że istnieje co do niego pewien stopień pewności.

45. Jak podnosi rzecznik generalna w pkt 83 i 84 swojej opinii, możliwość oddzielenia kilku części w ramach umowy w celu poddania ich kilku prawom sprzeciwia się celom realizowanym przez konwencję i powinna być dopuszczana jedynie wtedy, gdy umowa obejmuje wiele części, które mogą być uznane za autonomiczne względem siebie.

46. Stąd w celu ustalenia, czy część umowy może zostać poddana innemu prawu, należy ustalić, czy jej przedmiot jest autonomiczny względem przedmiotu reszty umowy.

47. Jeśli tak jest, każda część umowy musi zostać poddana jednemu prawu. Zatem jeżeli chodzi w szczególności o przepisy dotyczące przedawnienia, muszą one wywodzić się z tego samego porządku prawnego, co przepisy stosowane do wspomnianego zobowiązania. W kwestii tej należy przypomnieć, że zgodnie z art. 10 ust. 1 lit. d) konwencji prawo właściwe dla umowy ma zastosowanie w szczególności do przedawnienia roszczeń.

48. W świetle tych rozważań na drugą część pytania pierwszego oraz na pytania trzecie i czwarte należy odpowiedzieć, że art. 4 ust. 1 zdanie drugie konwencji należy interpretować w ten sposób, że część umowy może podlegać innemu prawu aniżeli prawo mające zastosowanie do reszty umowy jedynie wtedy, gdy jej przedmiot ma charakter autonomiczny.

49. Jeżeli łącznikiem mającym zastosowanie do umowy czarterowej jest łącznik przewidziany w art. 4 ust. 4 konwencji, to łącznik ten należy zastosować do całej umowy, chyba że część umowy dotycząca przewozu towarów ma charakter autonomiczny względem reszty umowy.

W przedmiocie pytania piątego, dotyczącego stosowania art. 4 ust. 5 zdanie drugie konwencji

Uwagi przedłożone Trybunałowi

50. Zdaniem rządu niderlandzkiego, art. 4 ust. 5 zdanie drugie konwencji przewiduje odstępstwo od [stosowania] łączników wymienionych w art. 4 ust. 2—4 tejże konwencji. Zatem uznana za „słabą” więź z innym państwem aniżeli państwa wskazane na podstawie wspomnianego art. 4 ust. 2—4 nie jest wystarczająca dla uzasadnienia odstępstwa od [stosowania] tych łączników, ponieważ w przeciwnym razie łączniki te nie mogłyby być uważane za główne. Wynika z tego, że odstępstwo przewidziane w art. 4 ust. 5 konwencji może być stosowane wyłącznie wtedy, gdy z całokształtu okoliczności wynika, że łączniki te nie są rzeczywiście miarodajne i że umowa ma przeważający związek z innym państwem.

51. Zdaniem rządu czeskiego, art. 4 ust. 5 konwencji nie stanowi *lex specialis* względem art. 4 ust. 2—4, lecz osobne uregulowanie związane z sytuacją, w której ze wszystkich okoliczności danego przypadku i stosunku umownego jako całości wynika bardzo wyraźnie, że umowa jest powiązana znacznie ściślej z innym państwem niż państwo wskazane w wyniku zastosowania innych łączników.

52. Tymczasem Komisja podkreśla, że art. 4 ust. 5 konwencji należy interpretować ściśle w ten sposób, że wyłącznie gdy łączniki przewidziane w ust. 2—4 tego artykułu nie są rzeczywiście miarodajne, inne łączniki mogą zostać wzięte pod uwagę. Istnienie tych domniemań wymaga bowiem, aby miały one istotne znaczenie. W konsekwencji inne łączniki mogą być brane pod uwagę wyjątkowo, jeżeli łączniki te nie funkcjonują w efektywny sposób.

Odpowiedź Trybunału

53. W ramach pytania piątego sąd krajowy pyta, czy wyjątek przewidziany w art. 4 ust. 5 zdanie drugie konwencji należy interpretować w ten sposób, że domniemań zawartych w art. 4 ust. 2—4 nie stosuje się dopiero wówczas, gdy z całokształtu okoliczności wynika, że wskazane w tych postanowieniach łączniki nie mogą być w istocie miarodajne, czy też sąd powinien ich nie zastosować już wówczas, gdy z okoliczności tych wynika, że istnieje silniejsza więź z innym państwem.

54. Jak podkreślono w uwagach wstępnych, zamieszczonych w pkt 24—26 niniejszego wyroku, art. 4 konwencji, który określa łączniki dla zobowiązań umownych w przypadku braku wyboru prawa właściwego dla umowy przez strony, ustanawia w ust. 1 zasadę ogólną, zgodnie z którą

umowa podlega prawu państwa, z którym wykazuje ona najściślejszy związek.

55. W celu zagwarantowania podwyższonego poziomu pewności prawa w stosunkach umownych art. 4 konwencji przewiduje w swoich ustępach 2—4 serię łączników pozwalających na domniemanie, z którym państwem umowa wykazuje najściślejszy związek. Łączniki te funkcjonują w istocie jak domniemania w tym sensie, że sąd, przed którym zawisła sprawa, ma obowiązek uwzględnienia ich w celu ustalenia prawa właściwego dla umowy.

56. Zgodnie z art. 4 ust. 5 zdanie pierwsze konwencji łącznik miejsca zwykłego pobytu lub siedziby zarządu strony, na której spoczywa obowiązek spełnienia świadczenia charakterystycznego, może nie zostać zastosowany, jeżeli miejsce to nie może zostać ustalone. Zgodnie z tym że art. 4 ust. 5 zdanie drugie konwencji wszystkie „domniemania” nie mają zastosowania, „jeżeli z całokształtu okoliczności wynika, że umowa wykazuje ściślejszy związek z innym państwem”.

57. W tym kontekście należy ustalić funkcję i cel art. 4 ust. 5 zdanie drugie konwencji.

58. Z raportu Giuliano i Lagarde wynika, że autorzy konwencji uznali za konieczne „wzięcie pod uwagę możliwości zastosowania prawa innego aniżeli prawo, na które wskazują domniemania ustanowione w ust. 2, 3 i 4, zawsze wtedy, gdy z całokształtu okoliczności wynika, że umowa wykazuje ściślejszy związek z innym państwem”. Z raportu tego wynika również, że art. 4 ust. 5 konwencji pozostawia sądowi „pewien zakres swobodnego uznania w każdym przypadku, gdy całokształt okoliczności uzasadnia niestosowanie domniemań przewidzianych w ust. 2, 3 i 4” i gdy przepis ten stanowi „nieuniknione uzupełnienie ogólnej normy kolizyjnej, która powinna być stosowana do prawie wszystkich rodzajów umów”.

59. Z raportu Giuliano i Lagarde wynika również, że art. 4 ust. 5 konwencji ma na celu zrównoważenie systemu domniemań wynikającego z tego samego artykułu, godząc wymogi pewności prawa, które realizuje art. 4 ust. 2—4, i konieczność wzięcia pod uwagę pewnej elastyczności przy ustalaniu prawa, które wykazuje rzeczywiście najściślejszy związek z omawianą umową.

60. Otóż jako że główny cel art. 4 konwencji polega na zastosowaniu do umowy prawa państwa, z którym umowa wykazuje najściślejszy związek, tenże art. 4 ust. 5 należy interpretować w ten sposób, iż pozwala on sądowi, przed którym zawisła sprawa, na zastosowanie w każdym przy-

padku łącznika, który pozwala na ustalenie tego związku, nie stosując „domniemań”, jeżeli nie wskazują one na państwo, z którym umowa wykazuje najsilniejszy związek.

61. Należy zatem ustalić, czy domniemania te mogą nie zostać zastosowane wyłącznie, gdy nie są one w istocie miarodajne, czy też gdy sąd uzna, że umowa wykazuje silniejszy związek z innym państwem.

62. Jak wynika z brzmienia i celu art. 4 konwencji, sąd powinien zawsze przystępować do ustalenia prawa właściwego na podstawie tychże domniemań, które spełniają ogólny wymóg przewidywalności prawa, a zatem pewności prawa w stosunkach umownych.

63. Jednakże gdy z całokształtu okoliczności wynika jasno, że umowa wykazuje silniejszy związek z innym państwem aniżeli państwo ustalone na podstawie domniemań sformułowanych w art. 4 ust. 2—4 konwencji, sąd ten może nie zastosować tego art. 4 ust. 2—4.

64. Biorąc pod uwagę powyższe rozważania, na pytanie piąte należy odpowiedzieć, że art. 4 ust. 5 konwencji należy interpretować w ten sposób, że gdy z całokształtu okoliczności wynika jasno, że umowa wykazuje silniejszy związek z innym państwem aniżeli państwo ustalone na podstawie łączników przewidzianych w art. 4 ust. 2—4 konwencji, to sąd ten może nie zastosować tych domniemań i zastosować prawo państwa, z którym umowa wykazuje najsilniejszy związek.

W przedmiocie kosztów

65. Dla stron postępowania przed sądem krajowym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed tym sądem, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż poniesione przez strony postępowania przed sądem krajowym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (wielka izba) orzeka, co następuje:

1) Artykuł 4 ust. 4 zdanie drugie konwencji o prawie właściwym dla zobowiązań umownych, otwartej do podpisu w Rzymie w dniu 19 czerwca 1980 r., należy interpretować w ten sposób, że łącznik, o którym mowa w tymże art. 4 ust. 4 zdanie drugie, stosuje się do innych umów czarterowych aniżeli umowy na jeden rejs tylko wtedy, gdy główny przedmiot umowy stanowi nie zwykle udostępnienie środka transportu, lecz faktyczny przewóz towarów.

2) Artykuł 4 ust. 1 zdanie drugie konwencji należy interpretować w ten sposób, że część umowy może podlegać innemu prawu aniżeli prawo mające zastosowanie do reszty umowy jedynie wtedy, gdy jej przedmiot ma charakter autonomiczny.

3) Jeżeli łącznikiem mającym zastosowanie do umowy czarterowej jest łącznik przewidziany w art. 4 ust. 4 konwencji, łącznik ten należy zastosować do całej umowy, chyba że część umowy dotycząca przewozu towarów ma charakter autonomiczny względem reszty umowy.

4) Artykuł 4 ust. 5 tej konwencji należy interpretować w ten sposób, że gdy z całokształtu okoliczności wynika jasno, że umowa wykazuje silniejszy związek z innym państwem aniżeli państwo ustalone na podstawie łączników przewidzianych art. 4 ust. 2—4 konwencji, to sąd może nie zastosować tych domniemań i zastosować prawo państwa, z którym umowa wykazuje najsilniejszy związek.